

РЕТРОСПЕКТИВА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК: 330.8:330.88(477)

Лариса РОДІОНОВА

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: БАЗОВІ КОНЦЕПЦІЇ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗНАННЯ

Розглянуто зміст дискусій щодо внутрішньої структури і класифікацій інституціонального напрямку економічної теорії. Головна увага зосереджена на розгляді теорії та методології “старої” та сучасної інституціональної класичної теорії, яку її представники продукують як рух протесту, галузь знань і підхід до вирішення проблем. Узагальнені запропоновані перспективи інституціонального синтезу. Наголошено на важливості визначення теоретико-методологічного дистанціювання та пошуків шляхів поєднання різних течій і шкіл сучасного інституціоналізму.

Ключові слова: *традиційний інституціоналізм, сучасна класична інституціональна теорія, новий інституціоналізм, неоінституціоналізм, інституціональний синтез.*

JEL: E 66

Постановка проблеми. Дискусії щодо теоретичної та практичної значимості інституціональної економічної теорії, запропонованих класифікацій, існування її або як цілісного єдиного напрямку, або гетерогенного з внутрішніми течіями є ознакою сучасної економічної теорії. В українській та російській економічній літературі простежується декілька тенденцій. По-перше, визнається дуалізм “старого” традиційного і “нового” періодів історичного розвитку інституціоналізму як наукового напрямку. По-друге, з дискурсу виключені ідеї сучасного класичного інституціоналізму, заперечується актуальність теоретико-методологічних засад традиційного інституціоналізму, домінують певні стереотипи, зокрема обмеження хронологічними рамками і певними теоріями (конвергенції, постіндустріалізу, глобалізації, еволюційної економіки), визнання як національно-американського, неспроможного створити цілісну теорію та єдиний понятійний апарат, історичний епізод. Українські науковці не вивчають праці представників сучасного класичного інституціоналізму. В російській школі інституціоналізму такі дослідження належить лише В. Ефімову і О. Московському, який вказує на маргіналізацію інституціональної класики в російській офіційній науці, розробку проблематики лише нового інституціоналізму [1]. По-третє, при дослідженні структури сучасного інституціоналізму кінця XX – початку XXI ст. зустрічаються дві позиції. Перша виокремлює дві течії: нову інституціональну економічну теорію (NewIE) і неоінституціональну економічну теорію (NeolE), підкреслюються їх принципово різні парадигми. Неоінституціоналізм характеризується як неокласичний підхід до аналізу інституціонального середовища, прояв економічного імперіалізму, модифікація і розширення неокласичної парадигми, доповнення і складова мейстріму. Новий інституціоналізм трактують по-різному: використання “цінного” у старому інституціоналізмі

та його продовження як сучасного інституціоналізму, наголошуючи на єдності предмета аналізу і відмінності в методах аналізу; “опозиційний” і альтернативний неокласиці, здатний її замінити; спробу створення нової теорії інститутів, яка не пов’язана з постулатами неокласики і модифікує її жорстке ядро [2; 3]. Представники другої позиції всі інституціональні теорії/підходи об’єднують в єдину нову/неоінституціональну (частіше використовується термін “неоінституціоналізм”) дослідну програму вивчення соціальних інститутів на основі теоретико-методологічних засад неокласичної теорії [4; 5; 6; 7; 8]. По-четверте, позиціонується ідея різних форм “інституціонального синтезу”.

Така еkleктичність і відмінність у поглядах пояснюється такими чинниками: недостатнє ознайомлення з історіографією західної інституціональної економіки, відсутність або обмеженість публікацій українською або російською мовами праць сучасних закордонних інституціоналістів класичного спрямування, знайомство з працями переважно представників нового/неоінституціоналізму, який перетворився на один з провідних напрямів світової економічної думки, що зробило його “модним” серед науковців, зосередження дослідницьких програм на питанні єдності предмета дослідження (інститутів) і практичному значенні їх вивчення в транзитивних умовах, модифікація поглядів західних інституціоналістів заради “новизни”, запозичення і стереотипізація окремих усталених, але хибних тверджень. d

Аналіз останніх джерел чи публікацій. Відомими представниками сучасної класичної інституціональної економічної теорії є У. Дж. Семюелс, М. Тул, Дж. Адамс, Дж. Ходжсон, Ф. Міровські, Д. Гамільтона, М. Резерфорд, Ф. О. Хара, А. Грачі, Дж. Даггер та ін. У західній теоретичній науці існує потужна неоінституціональна школа, засновниками якої є Р. Коуз, О. Уільямсон, Д. Норт, Т. Еггертссон та ін. Російську школу інституціоналізму представляють О. Аузан, В. Вольчик, О. Іншаков, В. Єфімов, Р. Капелюшников, А. Московський, Р. Нуреєв, О. Олейнік та багато інших науковців. В українській науці інституціональні дослідження переважно присвячені пошуку шляхів вирішення проблем транзитивної економіки. Варто зазначити таких вчених, як С. І. Архієреєв, В. М. Гемець, Т. В. Гайдай, А. А. Гриценко, В. В. Дементьев, Г. В. Задорожний, В. В. Липов, П. П. Мазурок, О. В. Носова, О. О. Прутська, Р. Ф. Пустовійт, А. А. Ткач, О. М. Чаусовський, О. В. Шепеленко, А. А. Чухно, О. Л. Яременко та ін.

Постановка мети і завдань дослідження. Метою статті є огляд історії класичної інституціональної економічної теорії, її сьогодишнього стану, визначення дискусійних моментів у працях зарубіжних і українських науковців у тлумаченні внутрішньої структури та перспектив розвитку інституціоналізму.

Виклад основного матеріалу. У кінці XIX – на початку XX ст. у межах загальної економічної науки сформувалися дві системи доктрин, які претендували на звання “економічної теорії” та боролися за домінуюче становище над класичною доктриною та в економічній теорії, це – неокласична економічна теорія та інституціональна економічна теорія.

У 1885 р. молоді американські економісти, які навчалися в університетах Німеччини, заснували Американську економічну асоціацію, метою якої було перенесення німецької парадигми економічної науки на американську землю для вивчення соціально-політико-економічної реальності. Впродовж 1890–1940 рр. сформувалася і представляла американську економічну науку так звана вісконсінська школа¹ (Р. Елі, Т. Веблен, Дж. Коммонс, В. Мітчелл, С. Богарт, У. Гамільтон, К. Паркер, П. Хомен та ін.). Ґрунтую-

¹ За назвою університету штату Вісконсін США.

чись на інституціональній практиці експериментального природознавства, ідеях німецької історичної школи та німецькій моделі дослідницького університету і передових напрямках сучасної американської філософії (Ч. С. Пірса і Дж. Дьюї) науковці займалися дослідно-реформаторською діяльністю, доводили необхідність нової теорії та державної політики, які повинні враховувати історичні умови, людину-особистість у певному історичному середовищі та розвитку. В 1918 р. У. Х. Гамільтон, виступаючи на засіданні Американської економічної асоціації для характеристики цього напрямку досліджень, вперше використав термін “інституціональна економічна теорія” (Institutional Economics).

В 1919 р. у статті “Інституціональний підхід до економічної теорії” [9] У. Х. Гамільтон аргументував значимість інституціональної економіки¹ як єдиної дороги до правильного варіанту теорії. Об’єктом дослідження визначалися фундаментальні властивості економічної системи індустріального суспільства, зокрема, які охоплюють зв’язок промислової діяльності та людського добробуту. Предмет дослідження – інститути як система і сукупність соціальних механізмів/установок, які встановлюють кордони та надають форму діяльності людей, утворюють організацію, або економічний порядок сучасного індустріального суспільства, регулюють і контролюють економічне життя. Інститути загальні (звичаї, угоди, мислення, види діяльності) та конкретні, зокрема які описують економічну організацію суспільства (власність, конкуренція, цінова структура, гроші, система заробітної плати, кредит, корпоративні фінанси), знаходяться в процесі розвитку, здатні до змін власної природи і функцій та є предметом свідомого регулювання. Інституціональна економіка здатна уніфікувати економічну науку і формувати базові засади спеціалізованих досліджень; збирати факти і формулювати принципи, необхідні для розумного підходу до рішення практичних завдань; є поведінковою наукою і ґрунтується на теорії мотивів соціальної психології, досліджуючи як впливає на поведінку індивіда система інститутів, в умовах яких він намагається забезпечити свій особистий інтерес; спрямована на соціально-економічні реформи. Інституціональна економіка – це теорія інституціональної організації та контролю індустріального суспільства, які знаходяться в процесі змін, що пояснює вивчення ширшого набору перемінних і соціальних взаємозв’язків порівняно з неокласикою.

У. Х. Гамільтон наголошував, що неокласична теорія, з погляду інституціоналістів, є вузькоспеціалізованою (подібно теорії грошей, або теорії бухгалтерського обліку), обмежена проблематикою економічної поведінки індивіда на ринку, її характеризують абстрактність і апіоризм, крайній індивідуалізм, раціональність та утилітаризм, які вимірюються матеріальною вигодою у грошовій формі та є причиною економічно-соціальних негативів, відсутність колективної психології для пояснення економічних відносин людей, зведення всіх проблем до механічних формул, пошуків детермінованих, рівноважних і оптимальних рішень. Неокласична економіка – це теорія максимізації чистого доходу індивідуумом безвідносно інших індивідів, економіка домогосподарства. Її нормативність спрямована на обговорення та виробництво соціально-економічних проектів, а справжня наука повинна мати практичну спрямованість – “розуміти” господарство і надавати інформацію для розробки проектів. Інституціоналізм протиставляє себе також марксизмові як інженерній економіці ефективності. Критикувалися концепції економічного класу, діалектико-матеріалістичної

¹ *Вважаємо некоректним використання терміна “інституціональна економіка”, оскільки в англо-американській літературі термін “Economics” використовується як “економічна теорія”.*

економічної трансформації та переваг революції над реформами, вузьке трактування економічної ролі держави. Цілісну науку політичної економії складає взаємозв'язок інституціональної економікс, економіки домогосподарства та інженерної економіки.

Американські дослідники вважають, що в загальних межах предметного поля інституціоналізму сформувалися три традиції. Джерелом першої є праці Т. Веблена, другої – Дж. Коммонса, третьої – В. Мітчелла.

Згідно з традицією Веблена (індустріальна гілка інституціоналізму) необхідно досліджувати процес змін і трансформації економіки. Технологія та індустріалізація є рушійною силою і джерелом цінності, оскільки забезпечують зростання виробництва. Уповільнює економічний розвиток дихотомія між динамічним характером технологій та інститутами соціальної еволюції. Останні відносно інертні, є продуктами минулого процесу і адаптовані до минулих обставин, часто консервативні, стримують застосування технологічних і організаційних нововведень. Як наслідок, виникає інституційне відставання, еволюція соціальної структури є процесом природного відбору інститутів. В історичному аспекті ця дихотомія проявляється у протиріччі між індустрією і бізнесом.

Згідно з другою традицією передумовою інституціональної теорії є кореляція економіки, юриспруденції та етики. Дж. Коммонс стверджував, що інституціональна економікс охоплює сферу суспільних інтересів у межах приватної власності, вивчає економічні відносини між людьми через поведінку індивідуума під час участі у транзакціях – угодах щодо відчуження і передачі прав власності, створених у суспільстві, які є базовим інституту аналізу [10; 11]. Теоретичні погляди Дж. Коммонса були реалізовані під час його роботи (1904–1933) у Вісконсінському університеті. Вчений, залучаючи студентів і аспірантів, організував унікальні експериментально-емпіричні дослідження (отримали назву “історичні досліді”, “польові досліді”, “дослідження дією”) з історії американського індустріального суспільства. Головна увага приділялася економіко-правовому аналізу реально-існуючої системи і соціальному законодавству.

В. К. Мітчелл започаткував інституціональний монетаризм – дослідження мотивів людської поведінки щодо грошових інститутів, їх суспільної ролі, ірраціональність витрачання грошей, зокрема в сімейних бюджетах. Аналізував розриви між динамікою цін і промислового виробництва як причину виникнення ділових циклів [12].

1930-ті роки були золотим часом інституціоналістів у США, які активно працювали в органах державного регулювання економіки, займалися розробленням питань законодавства і політики, продовжили розвиток теорій системної трансформації капіталізму. А. Берлі, Г. Минз, Дж. М. Кларк досліджували питання корпоратизації економіки, державного контролю над монополістичними корпораціями, революції в економічних функціях держави, яка повинна від позицій спостерігача перейти до організатора національного виробництва. Головне завдання соціального регулювання і контролю вбачали в антициклічному регулюванні, яке полягає у збільшенні сукупного попиту шляхом зростання державних витрат, стимулювання прибутків, зайнятості населення тощо [13, 73–74].

Російський дослідник В. Ефімов дає загальну характеристику інституціоналізму першої третини ХХ ст. як конструктивістського, потужного і впливого напрямку економічної науки у США, який започаткував дискурсивний підхід у суспільствознавстві [14, 43].

У першій третині ХХ ст. в економічній теорії запанувала неокласична економікс, інституціональна теорія залишалася національно-американською. Аналізуючи причини,

дослідники звертаються до висновків У. Х. Гамільтона, який ще у 1919 р. писав, що виживання тієї чи іншої доктрини економічної теорії залежить від її відповідності звичкам мислення свого часу. Якщо наступне покоління потребуватиме формальної теорії цінності, яка не досліджує економічний порядок, інституціональна теорія потерпить фіаско. Якщо важливим буде розуміння світу, в якому ми живемо, інституціональна економіка виживе. Виживання допоможе розвитку теорії економічного порядку, яка буде життєздатною, правильною і відповідатиме проблемам свого часу [15, 117].

В економічній літературі обґрунтовуються різні інституціональні та політико-економічні причини втрати американським інституціоналізмом Елі – Веблена – Коммонса – Мітчелла в 1940-х роках свого значення.

Історик американського інституціоналізму М. Резерфорд [16; 17] вказує на обмеженість поширення інституціоналізму лише економічними факультетами Вісконсінського і Колумбійського університетів, Вищою школою Р. Бругінгса у Вашингтоні (1923–1928). На державному рівні було реалізовано значну частину пропозицій вісконсінського інституціоналізму, пов'язаних з економікою праці та трудовим законодавством. Відбулися зміни у Вісконсінському університеті: почалося падіння його авторитету, закінчив педагогічну діяльність Дж. Коммонс з його унікальним впливом на розвиток інституціоналізму, порівняно із іншими університетами був відносно низький рівень відтворення випускників і аспірантів, які працювали переважно у рідному університеті, або у державних і приватних структурах. Відбулися зміни в економічній теорії. Стандартна мікроекономіка та кейнсіанська макроекономіка стали доміантними у теоретичних курсах. З'явилися нові моделі економічної освіти. Новостворені школи державного управління і трудових відносин проводили дослідження економічної політики. Предметне поле інституціоналізму характеризувалося складністю аналітичних аспектів, воно поступово звужувалося у напрямку конкретних галузей, зокрема економіки праці, послуг суспільного споживання. Дж. Ходжсон зазначав, що інституціоналісти не створили базової теоретичної системи, конкурентної за теоретико-методологічними засадами неокласиці, перетворилися на збирачів даних, переоцінили емпіричність як описовий реалізм [18, 53].

Американський історик економічної думки Ф. Міровські вважає, що ерозію інституціоналізму розпочав Т. Веблен, заперечуючи важливість емпіричних досліджень, стверджуючи, що наука виробляє лише теорії та не пов'язана з прагматичними питаннями [19, 1023].

Російський дослідник В. Ефімов [20] називає такі причини, як втрата підтримки великого бізнесу, який після завершення необхідних для його діяльності соціальних досліджень переключився на фінансову підтримку неокласиків, які ідеологічно забезпечували його інтереси, відкидаючи такі питання, як власність розподіл доходів, структура влади, доводили природність і справедливість капіталізму. Негативне значення мало переслідування інституціоналістів у 1890–1910 рр., що змушувало науковців відмовитися від об'єктивного вивчення і розуміння реальності та вибирати "безпечну" неокласичну економіку з її математичною формою, універсальними проблемами, поняттями, схемами, простотою викладу практично незмінних курсів без необхідності адаптувати матеріал до поточних соціально-економічних проблем. Негативне значення мав авторитаризм неокласичної інституціоналізації економічної науки (у навчальних планах і програмах, теоретизуванні та методології, публікаціях, організації конференцій, підборі викладачів). У більшості університетів США домінував авторитет англійської економічної науки (Дж. С. Мілля – А. Маршала), яка виключала

інституціональну проблематику з університетського навчання і закріплювала неокласичний тип досліджень. З цієї причини інституціональні погляди не поширилися у Великобританії.

Новий етап в історії інституціональної теорії почався після Другої світової війни в кінці 1940–1950-х років. Його представляють такі вчені, як Дж. Гелбрейт, А. Грачі, К. Ейрс, М. Тул, К.-А. Виттфогель, Дж.Ф. Фостер, Р. Хейлбронер, К. Поланьї, Г. Мюрдаль, Б. Селігмен та ін. Їх погляди об'єднує інституціональний підхід – аналіз інститутів щодо організації та економічного порядку індустріального суспільства. Науковці об'єдналися в Асоціацію еволюційної економіки (Association for Evolutionary Economics, AFEE), в 1967 р. заснували журнал “Journal of Economic Issues”.

Домінувала індустріально-технократична гілка інституціоналізму (індустріально-соціальна, американська вебленської традиції), лідером якої був Дж. Гелбрейт. Інституціоналістам належить першість у виробленні теорій індустріалізму і постіндустріалізму, корпоратизації та транснаціоналізації економіки. К. Ейрс висунув концепцію “інституціонального лага” – запізнення адаптації соціально-економічних інститутів від інноваційних змін у технологічних процесах [21]. Упродовж 1950–1970 рр. для характеристики праць інституціоналістів нової хвилі використовували термін “neoinstitutionalism”, запропонований у 1953 р. М. Тулом в його дисертації “The Philosophy of Neoinstitutionalism: Veblen, Dewey, Ayres”.

У 1975 р. О. Вільямсон у праці “Markets and Hierarchies: Analysis and Anti-Trust Implications: A Study in the Economics of Internal Organization”¹ вперше заявив про появу нового наукового напрямку – “New institutional economics” (NIE, Нової інституціональної економічної теорії) як доповнення неокласичного критерію максимізації доходу вивченням транзакційних витрат, засновником якого є розробник теорії транзакційних витрат Р. Коуз [22, 35–44]. О. Вільямсон характеризував нову теорію як пізнання економічних інститутів, мікроаналітичний підхід до вивчення економічної організації суспільства, результат міждисциплінарних досліджень з економіки, права й організаційних наук [23, 27]. Д. Норт започаткував використання інституціонального аналізу в економічній історії, розробив теорію інститутів, шляхом поєднання теорій людської поведінки, транзакційних витрат і прав власності, ідеї залежності траєкторії розвитку від попереднього шляху [24]. Власне Р. Коуз нову інституціональну економіку визначав як сучасну інституціональну теорію, досягненням якої є дослідження ролі інститутів у функціонуванні економіки і яка повинна вивчати поведінку людини в межах обмежень реальними інститутами [25, 231]. Нова інституціональна економіка (Коуз – Вільямсон – Норт) стала одним з виявів “економічного імперіалізму”. Зауважимо, що започаткували “економічний імперіалізм” (міждисциплінарні дослідження) в 1950–1960-х рр. економісти-неокласики чиказької школи Х. Дж. Льюїс, Г. Беккер, Р. Познер, Дж. Стіглер, які почали використовувати мікроекономічний аналіз для дослідження соціально-політичних проблем [26].

У 1991 р. ісландський вчений Т. Егертссон використав термін “неоінституціоналізм” для позначення напрямку досліджень на основі синтезу неокласичної та інституціональної економічних теорій з метою аналізу поведінки акторів в економічній і соціально-політичній сферах. Предметом дослідження проголошувалися соціальні структури і схеми економічних систем (фірми, різні форми організації, ринки, держава

¹ Тут і надалі подаємо англійською мовою назви праць, які не опубліковані або по-різному перекладаються в російсько-українських виданнях.

тощо) на основі збереження жорсткого ядра неокласики і включення в аналіз інформаційних і транзакційних витрат, обмежень на права власності, агентських відносин. Вчений визначав неoinституціональну економічну теорію як модифікацію захисного поясу неокласичної, узагальнення і розширення мікроекономічної теорії [27, 11–20]. Термін “нова інституціональна економіка” запропонував залишити за дослідженнями, які заперечували модель раціонального вибору (зокрема О. Вільямсона). У працях західних вчених терміни “нова” і “нео” інституціональна економіка використовуються як рівнозначні, збірне позначення для певною мірою різних теоретичних підходів [28, 164]. У 1996 р. засновано Міжнародне товариство з нової інституціональної економіки (ISNIE), яке заявляє про мультидисциплінарний напрям досліджень, який охоплює економіку, теорії організації, право, політичні науки, соціологію тощо, метою яких є пояснення на основі неокласичних засад, що таке інститути, як вони виникають, як змінюються і як мають бути реформовані з метою ефективної державної політики та стратегії фірми [29]. У наступні роки за прикладом Т. Егертсона теорії економічного імперіалізму характеризували як неoinституціональні. Інституціоналізм кінця XIX – 70-х років XX ст. отримав назву “Old institutional economics” (ОІЕ, старий), а також “класичний” і “традиційний”.

Поширені погляди, що сучасний інституціоналізм є сукупністю різних теоретичних підходів, які пов’язані інституціональною проблематикою; класичний інституціоналізм залишається аутсайдером економічної теорії та вмирає, його погляди абсорбовані мейнстримом. Сучасні інституціоналісти-класики заперечують такі твердження, підкреслюють збереження і розширення традицій інституціоналізму як холистичної економіки, яка має майбутнє та спроможна вирішувати сучасні економічні проблеми.

У кінці XX ст. – на початку 2000-х рр. опубліковано низку праць авторитетних представників класичної інституціональної теорії із роз’ясненням її предметної та методологічної проблематики, зокрема М. Тула¹, колективної монографії за редакцією Дж. Адамса², монографії у двох томах за редакцією Дж. Ходжсона, У.Дж. Самуєлса і М. Тула “The Elgar Companion To Institutional And Evolutionary Economics”³, Ф. Міровські, Д. Гамільтона, М. Резерфорда, Ф. О. Хара, А. Грачі.

Сучасні інституціоналісти-класики визначають інституціональну економічну теорію як рух протесту, галузь знань і підхід до рішення проблем. Заперечується розуміння інституціоналізму як національної американської економічної теорії.

Принциповою є критика теоретико-методологічних положень неокласики [30]. Наголошується на розмежуванні з новою інституціональною теорією, яку інституціоналісти-класики характеризують як “неокласичну інституціональну економіку” [31; 32], яка об’єднує всі інститути у вузьких межах раціонального вибору й опортунізму, досліджує розвиток суспільства як феномен індивідуального вибору [33]. Ф. Міровські наголошує, що неoinституціоналізм є продовженням неокласики з її філософською

¹ Tool M. *The Discretionary Economy: A Normative Theory of Political Economy* / M. Tool (1979) Santa Monica Calif.: Goodyear Publ. Co, 1979. – 350 p.; Tool M.R. *Institutional Economics: Theory, Method, Policy* / M. Tool. – Boston, Dordrecht, London: Kluwer Academic Publishers, 1993. – 360 p.; Tool M. *Pricing, Valuation and Systems: Essays in neoinstitutional economics* / M. Tool. – Aldershot : Edward Elgar, 1995.

² *Institutional Economics* / Edited by J. Adams. – Boston : Martinus Nijhoff Publishing, 1980

³ Hodgson Geoffrey M. *The Elgar Companion To Institutional And Evolutionary Economics* / Geoffrey M. Hodgson, Warren J. Samuels, Marc R. Tool. – Two vol. Aldershot and Brookfield, VT: Edward Elgar, 1994. – 896 p.

картезіанською традицією, в той час як інституціоналізм ґрунтується на філософії прагматизму [34].

Методологічні та теоретичні основи сучасної інституціональної теорії класичного напрямку базуються на засадах традиційного інституціоналізму [35; 36; 37; 38]. Предметом дослідження проголошено аналіз процесів інституціональної адаптації та діяльності інститутів як механізмів соціального контролю та соціальних змін. Центральними проблемами предметного поля залишаються організація і контроль в економіці загалом, концепції та теорії соціальних змін, соціального контролю, колективних дій, технології, процесу індустріалізації і ринку як інституціонального комплексу, а не абстрактного механізму. Основні напрями досліджень стосуються ролі різних культур в економічній діяльності, внутрішньої та міжнародної нерівності доходів, соціальної та економічної політики, глобалізації та транснаціональних корпорацій, використання сучасних технологій для добробуту і впливу на біосферу, впливу економічної думки на зміни в економіці, реальних економічних питаннях.

Методологічний інструментарій охоплює такі положення:

- міждисциплінарний підхід. Дослідження проблем економічної теорії за допомогою неекономічних наук – соціології, права, історії, та інших суспільних наук. Аналіз економіки як органічного системного еволюційного цілого, а не статичного механізму;

- практична спрямованість теорії з метою вивчення і розуміння розвитку, а не соціально-економічного прогнозування. Визнання нормативних елементів в економічній теорії, особливо в аспекті її використання до проблем політики та економічної діяльності держави;

- використання принципу методологічного колективізму (холізму), за яким увага акцентується на системі інститутів, діях колективів (профспілок, уряду тощо) із захисту прав індивідів, тоді як методологічний індивідуалізм неоінституціоналізму аналізує поведінку індивіда, який із власної волі та відповідно до своїх інтересів вирішує, членом яких колективів йому вигідно бути. Заперечення методів маржинального та рівноважного аналізу. Поєднання індукції та дедукції, прагматизму, обмеженої раціональності та кумулятивної причинності. Критика апіористичного та формалістичного дедуктивізму, ньютонівської фізики як архітипа для економічної науки.

Засадничі теоретичні позиції інституціоналізму узагальнюють такі положення.

Інститути мають значення. Ринок – це соціальний інститут. Економіка – це більше, ніж ринок. Економіка – це інститути, які формують ринок і через які ринок функціонує, які породжують результати ринку. Економіка – це система влади, процес прийняття рішень, де окремі актори визначають, чиї інтереси необхідно враховувати при алокації ресурсів, як розподіляти доходи, рівень зайнятості та реального доходу. Економіка – це окремі економічні суб'єкти і групи, які борються за вигідне становище і результати діяльності. Визнання людини як максимізатора корисності є нереальною і помилковою концепцією.

Держава є важливою складовою економічної системи, головним носієм колективних дій, соціального контролю і соціальних змін; засобом здійснення верховної приватної влади і одночасно обмеження цієї влади на користь тих, хто її не має; інститутом, вторгнення якого в економіку має законодавчо змінити правові норми. Практичною проблемою науки є визначення інтересів підтримки державою. Питання приватної власності, корпорацій і корпоративної системи, держави необхідно пов'язувати з існуючою структурою влади.

Технологія та індустріалізація є головними факторами впливу на системну еволюцію і результати економічної діяльності. Одні інституціоналісти вважають, що інститути як консервативна сила стримують запровадження нових технологічних і організаційних нововведень, інші пояснюють роль технологій залежно від цілі використання тими чи іншими економічними суб'єктами.

Мікроекономічною основою інституціоналізму є твердження, що алокація ресурсів і розподіл доходів є функцією не ринків, а структури влади та інститутів, які формують ринок і діють через ринок, функцією всієї системи організації та контролю в економіці. Головною трансформаційною ознакою західних економічних систем є розвиток корпоративної системи і приватно-централізованого планування. Необхідно вивчати структурний вимір ринків благ і факторів виробництва, стратифіковані ринки праці.

Інституціональна макроекономіка оперує такими макроекономічними економічними показниками, як рівні доходів, випуску, зайнятості, цін, які вивчає залежно від поведінкових змінних і структури влади. Підкреслюється, що розподіл доходів та добробут впливають на макроекономічні результати, боротьба за розподіл породжує як інфляцію, так і стагфляцію. Макроекономічна політика держави спрямована насамперед на стабілізацію очікувань у секторі приватних корпорацій, а не на повну зайнятість і стабільність цін. Державі необхідно замінити корпоративну систему на ринкову економіку з ефективною антимонопольною політикою. Важливою є проблема врахування історичної специфіки та часових особливостей розвитку.

Отже, сучасна класична інституціональна теорія є теорією економіки, яка підпорядкована контролю суспільства та його структур [39].

Огляд еволюції інституціональної теорії свідчить, що питання її єдності, або гетерогенної множини внутрішніх течій, класифікації залишається дискусійним. На відміну від інституціоналістів-класиків, представники неоінституціоналізму декларують ідеї "інституціонального синтезу" течій і шкіл у рамках інституціонального напрямку. Так, Д. Норт у 1990–2000 рр. заявив про розвиток нової інституціональної економіки у напрямку дослідження процесу динаміки економічних змін як адаптивної ефективності інституціональної матриці, орієнтації економічної науки на соціальну ефективність, врахування ментальних структур агентів, часового аспекту та історичного контексту для визначення траєкторії зміни інститутів, зростання значення держави в інституціональному регулюванні [40]. Позиціонуються перспективи еволюційного "інституціонального синтезу" трьох основних течій в економічному інституціоналізмі: традиційної (радикальної), неоінституціональної (ліберальної) і нового інституціоналізму (поміркованої) на основі формування єдиної методологічної та категоріальної бази, оскільки "старий" і "новий" інституціоналізм є еволюцією єдності протилежностей у цілісній інституціональній економічній теорії [41, 64, 75–76]. Частина науковців вважає новий/неоінституціоналізм продовженням традиційного, а отже, сучасним інституціоналізмом [42, 5–6]. Український дослідник П. Леоненко вважає "старий" (традиційний) і "новий" інституціоналізм складниками єдиного, який входить до складу напрямку неоінституціоналізму із значною кількістю теорій, що визначають сучасну неоінституціональну парадигму [43].

Заслужують на увагу дослідження В. Ефімова щодо класифікації західними колегами двох видів сучасного інституціоналізму: нового/неоінституціонального раціонального вибору (у різних формах раціональності) та класичного інституціоналізму як історичного (термін західній політології), або конструктивістсько-дискурсивного. З його погляду, конструктивістський (інтерпретативний) інституціоналізм може

розглядатися як певна рамочна соціальна теорія, яка акцентує увагу на економіці, політиці і соціальних питаннях, спрямована на вирішення реальних економічних проблем, використовує дискурсивно-експериментальний підхід у дослідженнях [44, 39–42].

Існують погляди щодо нового синтезу неокласичної та інституціональної теорій, формування “інституціонально-еволюційного напрямку”, “інституціонально-інформаційної економіки”, посткейнсіансько-інституціонального синтезу.

Висновки і перспективи дослідження. Класична інституціональна економічна теорія (Classical Institutional Economics) залишається складовою сучасного економічної теорії, альтернативною системою знань щодо неокласичного індивідуалізму/раціоналізму та марксовського матеріалізму, збільшує можливості суспільства вирішувати реальні проблеми сучасного економічного порядку. В її історії виокремлюються два періоди: традиційний, класичний, “старий” інституціоналізм кінця XIX – 70-х років XX ст. (інституціоналізм Елі – Веблена – Коммонса – Мітчелла – Гамільтона і неінституціональний етап Гелбрейта – Эйрса – Тула – Мюрдаля); сучасний класичний інституціоналізм (Modern Classical Institutional Economics) 70-х років XX ст. – початку XXI ст, який пропонується визначати як конструктивістсько-дискурсивний.

У 1970–1980 рр. у результаті теоретичної експансії неокласики термін “інституціоналізм” був запозичений, привласнений і монополізований представниками нової інституціональної теорії, у 1990 р. проголошено появу неінституціональної економічної теорії. Засновники нової інституціональної економіки і неінституціональної економіки позиціонують свої дослідження як реалізацію інтересу неокласики щодо впливу на економічну діяльність організаційних форм і видів інституціонального устрою, продовження неокласичних традицій, міждисциплінарний підхід до аналізу соціальних інститутів у термінах індивідуальних рішень за умови модифікації моделі раціонального вибору (NewIE) та незмінності жорсткого ядра неокласики (NeolE), результат економічного імперіалізму. Їх об’єднує твердження, що соціальні інститути мають значення і піддаються аналізу за допомогою стандартних інструментів неокласичної теорії. На наш погляд, визнання рівнозначності цих термінів і єдиної нової/неінституціональної теорії з різними рівнями аналізу інститутів у ролі залежних та незалежних перемінних та різними формами раціональності є доцільним.

Питання внутрішньої структури інституціоналізму необхідно вирішувати із врахуванням вищеназваних факторів. За умови визнання інституціональної парадигми єдиним напрямом економічної теорії (дослідна програма вивчення інститутів), можливо виокремити два періоди історичного розвитку: класичний (традиційний, “старий”) інституціоналізм кінця XIX – 70-х років XX ст.; сучасний інституціоналізм 70-х років XX ст. – початку XXI ст., який представлений двома течіями: новою/неінституціональною економічною теорією (New/Neoinstitutional Economics) та новою класичною інституціональною економічною теорією (Modern Classical Institutional Economic). Потребує подальшого опрацювання питання теоретико-методологічних і філософських відмінностей та єдності двох течій сучасного інституціоналізму. Варто зауважити, що це можливо зробити лише на основі дослідження першоджерел сучасної історіографічної літератури західних науковців, а не лише російських. Невирішені питання теорії і методології сучасного інституціоналізму створюють імпульс для наступних досліджень, визначення теоретико-методологічного дистанціювання та пошуків шляхів об’єднання представників різних течій і шкіл.

Література

1. Московский А. И. Институционализм: теория, основа принятия решений, метод критики / А. И. Московский // Вопросы экономики. – 2009. – № 3. – С. 110–124.
2. Фещенко В. М. Сучасні економічні теорії: навч. посібник / В. М. Фещенко. – К. : КНЕУ, 2012. – 474 с.
3. Олейник А. Н. Институциональная экономика : учеб. пособ. / А. Н. Олейник. – М. : Инфра-М, 2002. – 416 с.
4. Нуреев Р. М. Очерки по истории институционализма / Р. М. Нуреев. Ростов н/Д : Изд-во “Содействие – XXI век”; Гуманитарные перспективы, 2010. – 415 с.
5. Вольчик В. В. Институциональная и эволюционная экономика : учеб. пособ. / В. В. Вольчик. – Ростов н/Д : Изд-во ЮФУ, 2011. – 228 с.
6. Тамбовцев В. Л. Предметное поле новой институциональной экономической теории / В. Л. Тамбовцев // TERRA ECONOMICUS. – 2007. – Т. 5. – № 3. – С. 9–17.
7. История экономических учений : учеб. пособ. / Под ред. В. Автономова, О. Ананьина, Н. Макашевой. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 784 с.
8. Леоненко П. М. Нові тенденції у розвитку сучасної економічної теорії / П. М. Леоненко // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Вип. 20. – К. : Видав.-полігр. центр “Київський університет”, 2009. – С. 5–12.
9. Гамільтон У. Х. Институциональный подход к экономической теории / У. Х. Гамільтон // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2007. – Т. 5. – № 2. – С. 110–117.
10. Commons John R. Institutional Economics [Електронний ресурс] / John R. Commons // American Economic Review. – 1931. – Vol. 21. – Pp. 648–657. – Режим доступу : <http://vkjournal.ru/doc/1439341>
11. Коммонс Дж. Р. Институциональная экономика / Джон Р. Коммонс // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2007. – Т. 5. – № 4. – С. 59–70.
12. Dillard D. Money as an institution of capitalism / D. Dillard // Journal of Economic Issues. – 1987. – Vol. 21. – P. 1623–1647.
13. Історія економіки та економічної думки: XX – початок XXI ст. : навч. посіб. / В. В. Козюк [та ін.] ; за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. – К. : Знання, 2011. – 582 с.
14. Ефимов В. Дискурсивный анализ в экономике: пересмотр методологии та истории экономической науки / В. Ефимов // Вопросы регулирования экономики. – 2011. – Т. 2. – № 3. – С. 5–79.
15. Гамільтон У. Х. Институциональный подход к экономической теории / У. Х. Гамільтон // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2007. – Т. 5. – № 2. – С. 110–117.
16. Резерфорд М. Висконсинский институционализм: Джон Р. Коммонс и его студенты / М. Резерфорд // Terra Economicus. – 2012. – Т. 10 – № 2. – С. 32–54.
17. Rutherford M. Institutional Economics: then and now [Електронний ресурс] / M. Rutherford // Journal of Economic Perspectives. – 2001. – Vol. 15. – № 3. – P. 173–174. – Режим доступу : <https://www.iei.liu.se/nek/730A22/filarkiv-2013/della-andersson/1.516351/RutherfordInstEcthenandnow.pdf>.

18. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты. Манифест современной институциональной экономической теории / Дж. Ходжсон. – М. : Дело, 2003. – 464 с.
19. Mirowski Ph. *The Philosophical Bases of Institutional Economics* / Ph. Mirowski // *Journal of Economic Issues*. – 1987. – Vol. 21. – № 3. – P. 1001–1038.
20. Ефимов В. Дискурсивный анализ в экономике: пересмотр методологии та истории экономической науки / В. Ефимов // *Вопросы регулирования экономики*. – 2011. – Т. 2. – № 3. – С. 5–79.
21. Кларенс Айрес 1891–1972. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cooperativeindividualism.org/ayres-clarence_biography.html.
22. Williamson O. E. *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications A Study in the Economics of Internal Organization* [Электронный ресурс] O. E. Williamson – New York : Free Press, 1983. – 283 p. – Режим доступа : : <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/DE0047675B0AEEAD3BC7CC1257AEE003ACA3B.pdf>.
23. Уильямсон О. И. Экономические институты капитализма. Фирмы. Рынки, “отношенческая” контрактация / О. И. Уильямсон. – СПб : Лениздат, 1996. – 695 с. .
24. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М. : Фонд экономической книги “Начала”, 1997. – 180 с.
25. Coase R. H. *The New Institutional Economics* / R. H. Coase // *Journal of Theoretical and Institutional Economics*. – 1984. – № 1. – P. 229–231.
26. Редер М. У. Чикагская школа / М. У. Редер // *Экономическая теория: Под ред. Дж. Итуэлла, М. Милгейта, П. Ньюмена*. – М., 2004. – С. 48–60.
27. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты / Т. Эггертссон. – М. : Дело, 2001. – 448 с.
28. Анализ экономических систем: основные понятия хозяйственного порядка и политической экономики / Под. ред. А. Шюллера и Х-Г. Крюссельберга. – М. : ЗАО “Изд-во “Экономика”, 2006. – 338 с.
29. Офіційний сайт Міжнародного товариства нової інституціональної економіки (ISNIE) [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.isnie.org>.
30. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты. Манифест современной институциональной экономической теории / Дж. Ходжсон. – М. : Дело, 2003. – 464 с.
31. Dugger W. *The New Institutionalism: New But Not Institutional* [Электронный ресурс] / W. Dugger // *Journal of Economic Issues*. – 1990. – Vol. 24. – №.2. (Jun.) – P. 423–431. – Режим доступа : <http://www.jstor.org/discover/10.2307/4226281?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21104353541963>
32. Ramstad Y. *Is a Transaction a Transaction?* [Электронный ресурс] / *Journal of Economic Issues*. – 1996. – Vol 30. – № 2. – Режим доступа : <http://www.questia.com/article/1G1-18476282/is-a-transaction-a-transaction>
33. Lichstenstein P.M. *Insitutional Story about the Transformation of Former Soucialist: A Recounting and an Assessment* [Электронный ресурс] / P. M. Lichstenstein // *Economies Journal of Economic Issues*. – 1996. – Vol. 30. – № 1. – March. – Режим доступа : <http://www.questia.com/article/1G1-18263785/a-note-on-the-myth-of-institutionalist-method>.

34. Mirowski Ph. *The Philosophical Bases of Institutional Economics* / Ph. Mirowski // *Journal of Economic Issues*. – 1987. – Vol. 21. – № 3. – P. 1001–1038
35. Сайт “Journal of Economic Issues” — jei@astate.edu.
36. Семюэлс У. Дж. Институциональная экономическая теория / У. Дж. Самюэлс // *Панорама экономической мысли конца XX столетия: под ред. Д. Гринюэя, М. Блини, И. Стюарта : в 2 т. – СПб. : Экономическая школа, 2002. – С. 125–139.*
37. Hodgson G. M. *What Is the Essence of Institutional Economics?* [Электронный ресурс] / G. M. Hodgson // *Journal of Economic Issues*. – 2000. – Vol. 34. – No. 2. – Режим доступа : <http://www.questia.com/article/1G1-63695584/what-is-the-essence-of-institutional-economics>
38. Hodgson G.M. *Institutionalism, “Old” and “New”* [Электронный ресурс] // G.M. Hodgson – Режим доступа : <http://espace.library.uq.edu.au/eserv.php?pid=UQ:9699&dsID=Institutionalism.pdf>.
39. Московский А. И. *Американский институционализм и проблемы экономической реформы в России* [Электронный ресурс] / А. И. Московский. – Режим доступа : www.alternativy.ru/ru/node/9987.
40. Норт Д. *Понимание процесса экономических изменений* / Д. Норт. – М. : Изд. дом ГУ-ВШЭ, 2010. – 256 с.
41. Иншаков О. *Эволюционная перспектива экономического институционализма* / О. Иншаков, Д. Фролов // *Вопросы экономики*. – 2008. – № 9. – С. 63–77.
42. *Институциональная экономика: Новая институциональная экономическая теория : учебник / Под ред. А. А. Аузана. – [2-е изд.]. – М. : Инфра-М, 2005. – 446 с.*
43. Леоненко П. М. *Інституціоналізм та його місце в сучасній економічній теорії (політичній економії)* [Электронный ресурс] П. М. Леоненко. – Режим доступа : [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/ecvu_2013_21\(1\)_28%20\(3\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/ecvu_2013_21(1)_28%20(3).pdf).
44. Ефимов В. *Дискурсивный анализ в экономике: пересмотр методологии та истории экономической науки* / В. Ефимов // *Вопросы регулирования экономики*. – 2011. – Т. 2. – № 3. – С. 5–79.

References

1. Moskovskiy A. Y. *Ynstytutsyonalizm: teoriya, osnova pryniatyia, reshenyi, metod krytyky* [Institutionalism: theory, basis for acception, decisions, method of criticism] / A. Y. Moskovskiy // *Voprosy ekonomyyu*. – 2009. – # 3. – p. 110–124 .
2. Feshchenko V. M. *Suchasni ekonomichni teorii: navch. posibnyk* [Modern economic theories, manual] / V. M. Feshchenko. – K. : KNEU, 2012. – 474 p.
3. Oleinyk A. N. *Ynstytutsyonalnaia ekonomyya : ucheb. posob.* [Institutional economy, manual] / A. N. Oleinyk. – M. : Ynfra-M, 2002. – 416 p.
4. Nureev R. M. *Ocherky po ystoriyy ynstytutsyonalizma* [Essays on institutionalism history] / R. M. Nureev. Rostov n/D : Yzd-vo “Sodeistvye – XXI vek”; *Humanytarnye perspektyvy*, 2010. – 415 p.
5. Volchik V. V. *Ynstytutsyonalnaia y evoliutsyonnaia ekonomyya : ucheb. posob.* [Institutional and evolutionary economy, maual] / V. V. Volchik. – Rostov n/D : Yzd-vo YuFU, 2011. – 228 p.

6. Tambovtsev V. L. *Predmetnoe pole novoi ynstytutsyonalnoi ekonomycheskoi teoryy [Subject of new institutional economic theory]* / V. L. Tambovtsev // *TERRA ECONOMICUS*. – 2007. – Т. 5. – # 3. – p. 9–17.
7. *Ystoriya ekonomycheskykh uchenyi : ucheb. posob. [History of economic doctrines, manual]* / Ed. V. Avtonomova, O. Ananyina, N. Makashevoi. – M. : YNFRA-M, 2002. – 784 p.
8. Leonenko P. M. *Novi tendentsii u rozvytku suchasnoi ekonomichnoi teorii [New tendencies in modern economic theory development]* / P. M. Leonenko // *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky. Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 20*. – K. : Vydav.-polihr. tsentr “Kyivskiy universytet”, 2009. – p. 5–12.
9. Hamilton U. Kh. *Instytutsyonalnyi podkhod k ekonomycheskoi teoryy [Institutional approach to economic theory]* / U. Kh. Hamilton // *Ekonomycheskyi vestnyk Rostovskoho hosudarstvennoho unyversyteta*. – 2007. – V. 5. – # 2. – p. 110–117.
10. Commons John R. *Institutional Economics [WWW resource]* / John R. Commons // *American Economic Review*. – 1931. – Vol. 21. – p. 648–657. – Available at : <http://vkjournal.ru/doc/1439341>
11. Kommons Dzh. R. *Ynstytutsyonalnaia ekonomyka [Institutional economy]* / Dzhon R. Kommons // *Ekonomycheskyi vestnyk Rostovskoho hosudarstvennoho unyversyteta*. – 2007. – V. 5. – # 4. – p. 59–70.
12. Dillard D. *Money as an institution of capitalism* / D. Dillard // *Journal of Economic Issues*. – 1987. – Vol. 21. – p. 1623–1647.
13. *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnoi dumky: XX – pochatok XXI st. : navch. posib. [History of economy and economic thought: the XXth — the beginning of the XIXth century, manual]* / V. V. Koziuk [et al.] ; Ed. V. V. Koziuka, L. A. Rodionovoi. – K. : Znannia, 2011. – 582 p.
14. Efymov V. *Dyskursyvnyi analiz v ekonomyke: peresmotr metodolohyy ta ystoriy ekonomycheskoi nauky [Discursive analysis in economy: revision of methodology and economic science]* / V. Efymov // *Voprosy rehulyrovanyia ekonomyky*. – 2011. – V. 2. – # 3. – p. 5–79.
15. Hamilton U. Kh. *Instytutsyonalnyi podkhod k ekonomychnoi teoryy [Institutional approach to economic theory]* / U. Kh. Hamilton // *Ekonomycheskyi vestnyk Rostovskoho hosudarstvennoho unyversyteta*. – 2007. – V. 5. – # 2. – p. 110–117.
16. Rezerford M. *Vyskonsynskiy ynstytutsyonalizm: Dzhon R. Kommons y eho studenty [Visconsin intstitutionalism: J. Commons and his students]* / M. Rezerford // *Terra Economicus*. – 2012. – V. 10 – # 2. – p. 32–54.
17. Rutherford M. *Institutionalist Economics: then and now [WWW resource]* / M. Rutherford // *Journal of Economic Perspectives*. – 2001. – Vol. 15. – # 3. – p. 173–174. – Available at : <https://www.iei.liu.se/nek/730A22/filarkiv-2013/del-1a-andersson/1.516351/RutherfordInstEcthenandnow.pdf>.
18. Khodzhson Dzh. *Ekonomycheskaia teoryia y ynstytuty. Manyfest sovremennoi ynstytutsyonalnoi ekonomycheskoi teoryy [Economic theory and institutions. Manifest of modern institutional economic theory]* / Dzh. Khodzhson. – M. : Delo, 2003. – 464 p.
19. Mirowski Ph. *The Philosophical Bases of Institutionalist Economics* / Ph. Mirowski // *Journal of Economic Issues*. – 1987. – Vol. 21. – # 3. – p. 1001–1038.
20. Efymov V. *Dyskursyvnyi analiz v ekonomyke: peresmotr metodolohyy ta ystoriy ekonomycheskoi nauky [Discursive analysis in economy: review of methodology]*

- and economic science history] / V. Efymov // *Voprosy rehulyrovaniya ekonomyky*. – 2011. – V. 2. – # 3. – p. 5–79.
21. Klarens Aires 1891–1972. [WWW resource]. – Available at : http://www.cooperativeindividualism.org/ayres-clarence_biography.html.
 22. Williamson O. E. *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications A Study in the Economics of Internal Organization* [WWW resource] O. E. Williamson – New York : Free Press, 1983. – 283 p. – Available at : : <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/DE0047675B0AEEAD3BC7CC1257AEE003ACA3B.pdf>.
 23. Uyliamson O. Y. *Ekonomycheskye ynstytuty kapytalyzma. Fyrmy. Rynky, "otnoshencheskaia" kontraktatsiya* [Economic institutions of capitalism. Firms. Markets, relationship "contracting"] / O. Y. Uyliamson. – SPb : Lenyzzdat, 1996. – 695 p.
 24. Nort D. *Ynstytuty, ynstytutsyonalnye yzmeneniya y funktsyonyrovanye ekonomyky* [Institutes, institutional changes and economy functioning] / D. Nort. – M. : Fond ekonomycheskoi knyhy "Nachala", 1997. – 180 p.
 25. Coase R. H. *The New Institutional Economics* / R. H. Coase // *Journal of Theoretical and Institutional Economics*. – 1984. – # 1. – p. 229–231.
 26. Reder M. U. *Chykhaskaia shkola* [Chicago school] / M. U. Reder // *Ekonomycheskaia teoriya*: Ed. Dzh. Ytuella, M. Mylheita, P. Niumena. – M., 2004. – p. 48–60.
 27. Ehhertsson T. *Ekonomycheskoe povedeniye y ynstytuty* [Economic behaviour and institutions] / T. Ehhertsson. – M. : Delo, 2001. – 448 p.
 28. *Analyz ekonomycheskykh system: osnovnye poniatyia khoziaistvennogo poriadka y polytycheskoi ekonomyy* [Analysis of economic systems: main notions of economy in political economy] / Ed. A. Shiullera y Kh-H. Kriusselberha. – M. : ZAO "Yzd-vo "Ekonomyka", 2006. – 338 p.
 29. *Ofitsiynyi sait Mizhnarodnogo tovarystva novoi instytutsionalnoi ekonomiky (ISNIE)* [Official site of International Society for New Institutional Economics: ISNIE] [WWW resource]. – Available at : <http://www.isnie.org>.
 30. Khodzhsion Dzh. *Ekonomycheskaia teoriya y ynstytuty. Manyfest sovremennoi ynstytutsionalnoi ekonomycheskoi teoryy* [Economic theory and institutions. Manifest of modern institutional economic theory] / Dzh. Khodzhsion. – M. : Delo, 2003. – 464 p.
 31. Dugger W. *The New Institutionalism: New But Not Institutional* [WWW resource] / W. Dugger // *Journal of Economic Issues*. – 1990. – Vol. 24. – #.2. (Jun.) – p. 423–431. – Available at : <http://www.jstor.org/discover/10.2307/4226281?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21104353541963>
 32. Ramstad Y. *Is a Transaction a Transaction?* [WWW resource] / *Journal of Economic Issues*. – 1996. – Vol 30. – # 2. – Available at: <http://www.questia.com/article/1G1-18476282/is-a-transaction-a-transaction>
 33. Lichstenstein P.M. *Insitutional Story about the Transformation of Former Soucialist: A Recounting and an Assessment* [WWW resource] / P. M. Lichstenstein // *Economies Journal of Economic Issues*. – 1996. – Vol. 30. – # 1. – March. – Available at: <http://www.questia.com/article/1G1-18263785/a-note-on-the-myth-of-institutionalist-method>.

34. Mirowski Ph. *The Philosophical Bases of Institutional Economics* / Ph. Mirowski // *Journal of Economic Issues*. – 1987. – Vol. 21. – # 3. – P. 1001–1038
35. Sait “*Journal of Economic Issues*” — jei@astate.edu.
36. Semiuels U. Dzh. *Ynstytutsyonalnaia ekonomycheskaia teoriya [Institutional economic theory]* / U. Dzh. Samiuels // *Panorama ekonomycheskoi misly kontsa XX stoletyia*: Ed. D. Hryneueia, M. Blyny, Y. Stiuarta : v 2 t. – SPb. : *Ekonomycheskaia shkola*, 2002. – p. 125–139.
37. Hodgson G. M. *What Is the Essence of Institutional Economics?* [WWW resource] / G. M. Hodgson // *Journal of Economic Issues*. – 2000. – Vol. 34. – No. 2. – Available at: <http://www.questia.com/article/1G1-63695584/what-is-the-essence-of-institutional-economics>
38. Hodgson G.M. *Institutionalism, “Old” and “New”* [WWW resource] // G.M. Hodgson – Available at: <http://espace.library.uq.edu.au/eserv.php?pid=UQ:9699&dsID=Institutionalism.pdf>.
39. Moskovskiy A. Y. *Amerykanskyi ynstytutsyonalizm y problemy ekonomycheskoi reforme v Rossyy [American institutionalism and economic reform problems in Russia]*. – [WWW resource] / A. Y. Moskovskiy. – Available at: www.alternativy.ru/ru/node/9987.
40. Nort D. *Ponymanyе protsessа ekonomycheskykh yzmeneniy [Understanding of the process of economic changes]* / D. Nort. – M. : Yzd. dom HU-VShЭ, 2010. – 256 p.
41. Ynshakov O. *Evolutsyonnaia perspektyva ekonomycheskoho ynstytutsyonalizma [Evolutionary perspective of economic institutionalism]* / O. Ynshakov, D. Frolov // *Voprosy ekonomyky*. – 2008. – # 9. – p. 63–77.
42. *Ynstytutsyonalnaia ekonomyka: Novaia ynstytutsyonalnaia ekonomycheskaia teoriya : uchebnyk [Institutional economy: new institutional economic theory, manual]* / Ed. A. A. Auzana. – [2-e yzd.]. – M. : Ynfra-M, 2005. – 446 p.
43. Leonenko P. M. *Instytutsionalizm ta yoho mistse v suchasnyy ekonomichnyy teorii (politychnyy ekonomii) [Institutionalism and its place in modern economic theory (politic economy)]*. — [WWW resource] P. M. Leonenko. – Available at: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/ecvu_2013_21\(1\)_28%20\(3\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/ecvu_2013_21(1)_28%20(3).pdf).
44. Efymov V. *Dyskursyvnyy analiz v ekonomyke: peresmotr metodolohyy ta ystoryy ekonomycheskoi nauky [Discursive analysis in economy: review of methodology and economic science history]* / V. Efymov // *Voprosy rehulyrovanyia ekonomyky*. – 2011. – V. 2. – # 3. – p. 5–79.

Редакція отримала матеріал 15 травня 2014 р.